उत्पत्तिक्रमेणोपतिष्ठते प्रवत्स्यन्ज्वलत उपतिष्ठेतेति मानवे · गार्हपत्यमेवाग्रे परिशेषादन्ते दक्षिणाग्निम् शंस्येत्याहवनीयम् अथर्येति दक्षिणाग्निम् ।

गच्छति ॥१४॥ ततः सभ्यावसथ्यौ तूष्णीमग्नये नम इति वा नमस्कृत्य यथार्थं गच्छति गृहाच्चलति · वाहनरहितश्चेत् पद्भ्याम् वाहनसहितश्चेदश्वरथादीन्प्रधावयति ।

मत्या वाग्विसर्जनम् ॥१५॥[1] यत्र वाग्विसर्गस्येच्छा जायते तत्र ॥ प्रोषितस्य यजमानस्य कर्तव्यमाह ·

प्रवसन्याजमानं कुर्याद्यथाकालमात्मसंस्काराद्धर्ममात्रत्वाच्छ्रुतेश्च ॥१६॥ प्रवसन्यजमानो यथाकालं याजमानं कुर्यात् · अग्निहोत्रकाले अग्निहोत्रसम्बन्धि उदकभक्षणादि पौर्णमासकाले तदीयं वपनफलमूलादिव्रत्याशनव्रतग्रहणादिकम् · एवं सर्वेष्वपि नित्यकर्मसु ज्ञेयम् । कुतः आत्मसंस्कारात् अयं हेतुरुपदेशश्च याजमानमपि न सर्वम् किंतु यद्यदात्मसंस्कारकं मुण्डनव्रत्याशनाधःशयनव्रतग्रहणादिकम् येन फलप्राप्तियोग्यः क्रियते · तथा धर्ममात्रत्वात् अयमपि हेतुरुपदेशश्च यद्यद्धर्ममात्रं याजमानमाराद्उपकारकम् विष्णुक्रमणं मयीदमिति जपादिकम् तत्कर्तव्यम् न संनिपत्योपकारकं वेदबन्धनादि इत्युपदेशः · श्रुतेश्च तदप्येते श्लोकाः किꣳ स्विद्विद्वानित्यादेः (११. ३. १. ५-६) । अतः प्रवसता नित्यं कर्म यथाकालं सर्वं मनसा चिन्तनीयम् याजमानं चाराद्उपकारकमात्मसंस्कारकं च देवतोद्देशेन द्रव्यत्यागरूपं च विहाराभिमुखेन कर्तव्यमिति · व्रत्याशने विशेषः स्मृतावुक्तः इक्षुं क्षीरेत्यादि तथा नोपवासः प्रवासे स्यात्पत्नी धार्यते व्रतम् असामर्थ्ये शरीरस्य भक्षद्रव्याद्यभावतः स्वसत्तया पचेदन्नमश्नीयात्प्रोषितोऽपि सन्निति · त्यागे विशेषः स्मृतावुक्तः संनिधौ यजमानः स्याद्उद्देशत्यागकारकः असंनिधौ तु पत्नी स्याद्उद्देशत्यागकारिका असंनिधौ तु पत्न्याः स्याद्धर्युस्तदनुज्ञया उन्मादे प्रसवे चऽर्तौ कुर्वीतानुज्ञया विना सर्वदा यजमानो वा त्यजेत्तद्दिङ्मुखः शुचिरिति ॥ आगतोपस्थानमाह ·

---

१) वाग्विसर्गोऽवसरविधित्सयोच्यते वाग्यमस्तूपस्थानसमननन्तरमेव भवति अवसरान्तराविधानात् Karka.